

FÁYNE DOMBI ALICE

Győry Sándor és Adam Smith gondolatpárhuzamai

*„A népnevelés az állam jólétének, virágzásának,
előmenetelének, hatalmának alapja.”*

Győry Sándor

Bevezetés

A 19. század „forradalmi” változásai Európában számos területen zajlottak. Megerősödtek a nemzeti önállósodás igényei, a reformtörekvések. A tudomány fejlődése (Golnhofer & Szabolcs, 2009; Szabolcs, 2016) a műveltségmodell újraalkotásához vezetett. Ez mentalitástörténeti megújulással is együtt járt, amely a pedagógiai gondolkodás változását is magával hozta. Széles ívű fejlődés indult meg a pedagógiai professzió tartalmában, amely Európa-szerte a közoktatási rendszer kisebb-nagyobb reformjához vezetett. (Pukánszky & Nóbik, 2015) A régió történeti, társadalmi keretei mellett gazdaságpolitikai változások is megjelentek, amelyek német közvetítéssel Magyarországot is – bár fáziskéséssel – elérték. Mindezek olyan változásokat hoztak, amelyek mind a nemzeti műveltségmodellben (Dombi A., Kovács & Dombi M. 2016), mind a nevelői mintákban új utakat mutattak (Kovács, 2012).

A tanulmány történeti és mentalitástörténeti keretekbe illesztve az európai minta alapján kialakult új pedagógiai konstrukciót mutatja be, amely Győry Sándor úttörő kezdeményezéséhez kapcsolódik.

A polihisztor Győry Sándor és a közgazász Adam Smith

Győry Sándor¹ érdemei sokrétűek. Mérnök, matematikus, 1832-től a Magyar Tudós Társaság tagja. Polihisztor gondolkodó, érdeklődése sokirányú. Győry látásmódjában összhangban van az európai műveltség, a kritikus világlátás, a filozofikus tartalom, a mérnöki precizitás, a közgazdász gondolkodásmód. (Dombi, 2003.)

Írásai matematikai, zenei, építészeti, hídépítési témakörbe tartoznak, de a közgazdaság és a közoktatás terén alkotott művei sokoldalúan járják körül a közgazdaság fogalmait és azok közoktatásba való beépítésének lehetőségeit. Győry Sándor kiváló példáját adja a reflektív, elemző-értelmező írásoknak. Nemcsak reflektál, hanem megjelenik a tudományos nézőpont, a kritikai recepció. Az európai minták alapján új konstrukciókat hoz létre, figyelembe véve a régió történeti-társadalmi kereteit.

Korának úttörő gondolkodójaként a skót közgazdász és filozófus, Adam Smith közgazdasági elméletének alapjain indulva, a magyar viszonyokat, hagyományokat figyelembe véve a magyar közoktatás megreformálására egy gyakorlatcentrikus koncepciót dolgoz ki.

Adam Smith² a modern közgazdaságtan atyja, közgazdász és filozófus. Művei elsősorban jogi, közgazdasági tárgyúak, a gazdasági jelenségek mélyebb értelmezéséből indul ki. A nemzeti gazdagság forrásának a munkát tekinti, amelynek teljes gazdasági szabadság mellett kell megvalósulnia. Meglátása szerint ez az egyén és a nemzet érdeke. Az egyén gazdasági tevékenységének fő rugóját az önérdekben találja meg, nem utasítja el a versenyt, de úgy véli, hogy annak a közérdekkel összhangba kell kerülnie. (Kautz, 1891)

¹ Győry Sándor (1795–1870) mérnök, a Magyar Tudós Társaság matematikai osztályának levelező tagja. Tudományos munkássága a matematika mellett az építészet, a zene, az irodalom, a közoktatás, a gazdaságtan területén teljesedett ki. Művei társadalmi érzékenységről, széles látóköréről, problémaérzékeny, tudományos gondolkodásról árulkodnak. *A felsőbb analysis elemei* (Pest, 1836–40); *Budapestnek árvíz ellen való megóvásáról* (Pest, 1845); *A hangrendszer kiszámításáról és zongorák hangolásáról* (Pest, 1858); *Népnevelés. Tudománytár. Magyar Tudós Társaság.* (Buda 1843–44) 12 tanulmánya a közgazdaságtan alapelveit értelmezi a közoktatás, népnevelés viszonylatában.

² Smith, Adam (1723–1790): irodalmi, jogi, filozófiai kérdésekkel foglalkozik, majd a logika, morálfilozófia professzora. Közgazdaságtani munkáival, a munkaérték és a munkamegosztás elméletével a közgazdaságtan új irányát jelölte ki. Fontosabb munkái: Smith, Adam (1776): *A nemzetek gazdagsága. E gazdagság természetének és okainak vizsgálata.* Akadémiai Kiadó, Budapest. (eredeti kiadás: 1776); Smith, Adam (1977): *Az erkölcsi érzelmek elmélete.* In.: szerk.: Márkus György. *Brit moralisták, Gondolat kiadó, Budapest.* (eredeti kiadás: 1759); Smith, Adam (1940): *Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól* I – II. kötet, Budapest, Magyar Közgazdasági Társaság.

Adam Smith közgazdaságtani nézetei a morálfilozófián alapulnak, a laissez-faire elméletet tartja követendőnek, a merkantilizmussal a természetes szabadságok rendszerét állítja szembe. Smith felfogása szerint a gazdasági élet is, éppúgy, mint a természet, szigorú törvényeknek van alávetve, ez gyakorlatilag különösen az ipari és kereskedelmi szabadságot jelenti. Adam Smith metaforája, a „láthatatlan kéz” a piac működésének legismertebb leírása a közgazdaságtanban. Ironikus kritikája a merkantilista gondolkodásnak. (Smith, 1959, p. 803.)

A következőkben görcső alá vesszük Győry Sándor és Adam Smith gondolatait, Smith közgazdasági elveinek megjelenését Győry közoktatással, népneveléssel kapcsolatos tanulmányaiban. (Smith, 1977, p. 421–553; Győry, 1843; Győry, 1844) Mind a ketten a **nép, nemzet, emberiség fejlődésében gondolkodnak**. Smith *A nemzetek gazdagsága* című művében fejti ki a munkaérték és munkamegosztás elméletét, értelmezve a „láthatatlan kéz” elméletét.³ Győry ennek alapján fogalmazza meg, hogy a kereslet és a kínálat a nemzet erőforrásai.

Adam Smith közgazdasági elméletének alapkövei:

- munkaérték elmélet,
- láthatatlan kéz,
- liberalizmus – szabad verseny,
- laissez-faire elmélet,
- morálfilozófia.

A merkantilizmussal a természetes szabadságok rendszerét állítja szembe. Győry Sándor gondolkodásának alappillérei:

- a közjólét előmozdítása,
- nemzeti közmunkásság,
- a népnevelés az emberi boldogulás eszköze,
- az emberi szabadság és polgári lét összhangja,
- az emberi tehetség kifejlesztése,
- a humanizmus és a realizmus: tudományos és hasznos ismeretek,
- a nép erkölcsi és anyagi jóléte,
- önmunkásság.

³ A „láthatatlan kéz” elmélete szerint a társadalomban minden résztvevő a saját egyéni érdekeit követi, a piaci rendszer mégis mindenki javát szolgálva működik, mintha egy jótékony láthatatlan kéz irányítaná az egész folyamatot. (Smith, 1776)

A nép, nemzet, emberiség fejlődésében gondolkodik.

Győry népnevelésről szóló tanulmányaiban logikusan építi fel elméletét, amelynek célja a közjólét előmozdítása, a nemzetnevelés gyakorlatias megvalósítása. Szinte minden pedagógiai kérdéstről beszél, legyen szó az iskolarendszer megújításáról, a tanítandó anyag megreformálásáról, a tanító szerepéről, a gyermek életútra való nevelésének közgazdasági szempontú formálásáról. (Pukánszky, 2005) A gyermek azonban csak közvetve jelenik meg a tanulmányokban, de minden „kellék” a nagy célt, a népnevelést, a nemzetnevelést – amelynek része az egyes gyermek is – szolgálja.

„Világos ismereteket kell szerezni a nemzetnek a maga körülményeiről, helyzetéről, viszonyairól, előmeneteléről, hátramaradásáról, hogy a népnevelés nagy munkáját célszerűleg megkezdhesse, okos előre látással folytathassa.” (Győry, 1843, p. 207) A népnevelés tartalmát a humanizmus és realizmus iránya mellett jelöli meg, az egyik az elméleti tudást, a másik a gyakorlati ismeretek táráját jelenti.

Részletesen értekezik a nevelői szerepről is. Úgy véli, hogy a népnevelésben az alapos tudományosság, felvilágosult gondolkodás, a józan észre való apellálás vezet eredményre. Ehhez azonban jól képzett tanítók szükségesek. Mert különben „a nevelés kellékeivel fel nem ruházott tanító nem járhat el sikeresen díszes tisztében, a tévelygő tévelygést tanít, a fel nem világosult nem világosíthat fel másokat, ki maga tévutakon jár, nem lehet biztos kalauz.” (Győry, 1843, p. 17.) Embert és polgárt nevelni, ez az igazi cél, fogalmazza meg Győry, mindkettő az emberi tehetség kifejlesztését szolgálja. Itt jut el konkrétan az emberiség nevelésétől a gyermekhez. A növendék testi-lelki tehetségeinek kifejlesztését már a népiskolában el kell kezdeni, szoktatni kell a növendéket a figyelmes olvasásra, az olvasottak értelmének felfogására, a bennük rejlő eszmék megértésére. Ehhez a nevelő segítsége szükséges, fogalmazza meg, de nem nélkülözhető a növendék „önmunkássága” sem. (Győry, 1844, p. 23.)

Gondolatpárhuzamok

- Smith a munkaérték és munkamegosztás alapján a „láthatatlan kéz” elméletét fejti ki. Meglátása szerint a kereslet és kínálat a nemzet erőforrásai. (Madarász, 2014) Győry szerint a nemzetnevelés gyakorlatias kialakítása a közjólét előmozdításához vezet.

- Smith szerint a társadalom gazdagsága két tényezőtől függ: a termelőmunkával foglalkozó lakosság hányadától és a munka termelékenységétől, melyet a munkamegosztás határoz meg.
Győry szerint a közjó előmozdítása a lényeg, mert ha nincs összhangban a termelés és a fogyasztás, az elszegényedéshez vezet, és a nemzet jövőjét aláássa.
- Győry szerint a társadalom életképessége a nemzeti humanisztikus és praktikus ismeretek meglétéén alapszik. Ennek talpköve a népnevelés. Smith szerint saját munkája olyan tulajdona az embernek, amely minden más tulajdonának a legfontosabb forrása, s mint ilyen a legszentebb és legsérthetlenebb. Ennek alapja a szakmához szükséges tanoncidő.
- A nemzetek gazdagsága a logikus gondolkodáson alapuló gyakorlatias magatartáson, a jövőbe látáson nyugszik. Smith szerint „*a birkát nem levágni, hanem nyírni kell*”. (Smith, 1959, p. 31.) Győry Sándor is átveszi ezt a gondolatot: „Ha valamely nemzet többet felemészt, mint amit szorgalma előállít, annak kebelében jólét nem tenyészhet.” (Győry, 1944, p. 25.)
- A nemzetek gazdagsága azt jelenti, hogy a jövő azoké, akik látják a lehetőséget, mielőtt azok nyilvánvalóvá válnak. Győry szerint az ország jóléte a nemzet egészének szorgalmát, a nemzeti „közmunkásság” fejlesztését jelenti.
- Smith szerint „az embert cselekvésre teremtették” (Smith, 1959, p. 18.), Győry pedig konkrétan kiemeli a célt és a feladatot: „Embert és cselekvő polgárt nevelni!” (Győry, 1844, p. 21.)

Smith gondolatai is produktív jövőképet vizionálnak, Győry pedig továbbra is a népnevelés megreformálása mellett érvel: „Az ország jóléte a nemzet egészének szorgalmát, a nemzeti közmunkásság fejlesztését jelenti.” (Győry, 1843, p. 132.) Ehhez pedig az út a népnevelésen keresztül vezet. A cél a tudományos népnevelés, amely hasznos, alkalmazható ismereteket ad.

Etikai kérdésekben is egyetértenek. Smith szerint a becsületesség a legjobb politika. (Smith, 1959, p. 52.) Az erkölcsi érzelmek elméletében a helyes emberi jellem és cselekedet fontosságát hangsúlyozza. (Smith, 1977, 430) Győry az erkölcsiség, jellem fejlesztését, az erényesség kialakulását tekinti a társadalom fejlődése szempontjából a legfőbb jónak. (Győry, 1843, p. 303.) A nemzeti jólét az erkölcsiség és boldogság kifejlődése. (Győry, 1843, p. 315.) Mindketten az erkölcsstan és a gazdaságelmélet egységét hangsúlyozzák, úgy vélik, hogy az egyetlen helyes gazdasági rend az, amelyben a helyes jellemek és helyénvaló cselekedetek dominálnak. (Smith, 1959, p. 56.)

Győry Sándor nevelési gondolatai egy új koncepció szerinti nevelési rendszert körvonalaznak. Ennek főbb csomópontjai a következők: a népnevelés a nemzet alsóbb és felsőbb „míveltségű osztályait” magában foglalja. A tudományos ismereteinknek mint „rejtett kincseknek” hasznos alkalmazás kell. A tudományos és hasznos ismereteket a különböző osztályok szükségleteihez kell alakítani. A népnevelés a nemzeti általános szorgalom felvirágzása. A közszorgalom és a közmunkásság a nemzeti jólét, a hon felvirágzásának alapja. A pedagógiai professzió tartalmának változásai legfőképpen a társadalmi-gazdasági körülményeknek, szakmai elvárásoknak és a „célközönség” szükségleteinek függvényei.

Smith példái és okfejtései egy olyan modellt adnak, amely a „természetes szabadság” egyszerű rendszerét körvonalazza. *Az erkölcsi érzelmek elmélete* a helyes emberi jellem és a helyénvaló emberi cselekedetek kívánalmait, az ember etikus lényé válásának követelményeit vizsgálja, *A nemzetek gazdagsága* pedig azt az egyetlen gazdasági rendet mutatja be, amelyben szerinte mindezek a helyes jellemek és helyénvaló cselekedetek kialakulhatnak. Jóllehet Smith nem teremtett kapcsolatot a két mű között, mégis egységes rendszerként értelmezhetők. (Zeller, 2009)

Győry és Smith gondolatpárhuzamainak csomópontjai: a felvilágosodás hatása műveikben egyértelmű, társadalmi felelősségtudat hatja át gondolkodásmódjukat, az utilitarizmus, empirizmus továbbvitele megjelenik műveikben gazdasági vonatkozásban és nevelési területen is. Morálfilozófiai, morálpedagógiai elkötelezettségük egyértelmű, közgazdasági látásmódjuk, a társadalmi, gazdasági reformok szelíd vagy erőteljes végigvitele vezeti elméletileg megalapozott gyakorlati reformgondolataikat.

Összegzés

Győry Sándor gondolkodása nagy átlátóképességről, a „külhoni tanok” ismeretéről tanúskodik. Kreatív, a hazai viszonyokat figyelembe vevő, a közjólét előmozdítását, a „nemzeti közmunkásság” megvalósítását célzó, eredeti megoldásokat kínáló gondolatai megtermékenyítették a korabeli pedagógiai szakmunkákat. Az emberi szabadság és polgári lét összhangját tekinti a nép erkölcsi és anyagi jóléte megalapozójának. Summázó gondolata előremutató: a népnevelés az emberi boldogulás eszköze, amely az emberi tehetség kifejlesztésén, a humanizmus és realizmus, azaz a tudományos és hasznos ismeretek együttesén alapszik. (Győry, 1844)

Irodalom

- Dombi A. (2003): Dilettáns vagy szakértő. Győry Sándor pedagógiai üzenetei. In: szerk.: Fáy Róbert. *A XIX. század jelesei*. V. Gyula, APC.
- Dombi A., Kovács K. & Dombi M. (2016): *History of Pedagogical Profession in the 19th Century*. Universita Konstantina Filozofa Nitre, Nitra.
- Golnhofer E. & Szabolcs É. (2009): *Iskola és történeti emlékezet*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Győry S. (1843): Népnevelés I. A népnevelés fogalma. In: szerk.: Luczenbauer János. *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 6.
- Győry S. (1843): Népnevelés II. Korunk műveltségi állapota. In: szerk.: Luczenbauer János *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 8.
- Győry S. (1843) Népnevelés III. Tudományok. a/ Humanizmus. In: szerk.: Luczenbauer János. *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 11.
- Győry S. (1844): Népnevelés III. Tudományok. b/ Realizmus. Népnevelés, realizmus és a tudományok befolyása, terjesztése és alkalmazása. In: szerk.: Luczenbauer János. *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 1.
- Győry S. (1844): Népnevelés IV. Tudományok befolyása. In: szerk.: Luczenbauer János. *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 4.
- Győry S. (1844): *Népnevelés* IV. Tudományok terjesztése és alkalmazása. Berekesztés. In: szerk.: Luczenbauer János. *Tudománytár. Értekezések*. Magyar Tudós Társaság, Buda. 6.
- Kovács K. (2012): „Az iskola lelke a tanító”. Tanítókép Peres Sándor neveléstan könyvének tükrében. *Iskolakultúra*. 22. 79–85.
- Kautz Gy. (1891): Smith Ádám mint a közgazdaság-tudomány megalapítója. *Nemzetgazdasági Szemle*, Budapest.
- Madarász A. (2014): A láthatatlan kéz – Szemelvények egy metafora történetéből. *Közgazdasági Szemle*, 801–844.
- Pukánszky B. (2005): *A gyermek a 19. századi magyar neveléstan kézikönyveiben*. Iskolakultúra Könyvek, Pécs.
- Pukánszky B. & Nóbik A. (2015): *A magyar iskoláztatás története a 19-20. században*. Mentorháló. http://www.jgypk.hu/mentorháló/tananyag/Magyar_isk_tortenete/index.html Letöltés: 2022. április. 15.
- Smith, A. (1959): *A nemzetek gazdagsága. E gazdagság természetének és okainak vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (eredeti kiadás: 1776)
- Smith, A. (1977): Az erkölcsi érzelmek elmélete. In: szerk.: Márkus György. *Brit moralisták a XVIII. században*. Gondolat Kiadó, Budapest. (eredeti kiadás: 1759) 421–553.

Smith, A. (1940): *Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól* I–II. kötet, Budapest, Magyar Közgazdasági Társaság.

Szabolcs É. (2016): Narratíva és pedagógiatörténet. Egy lehetséges kutatási szemléletmód margójára. In: Garai Imre, Vincze Beatrix és Szabó Zoltán András (szerk.): *Hiteles pedagógia: Tanulmányok Golnhofer Erzsébet tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 79–83.

Zeller Gy. (2009): *Létezik-e a Smith probléma, avagy mennyire egységesek Adam Smith nézetei?* Műhelytanulmányok. Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar. 3.

1. ábra: Adam Smith (1723–1790)

2. ábra: György Sándor (1795–1870)